

Надія Литвин
канд. екон. наук, доцент
кафедри банківського
менеджменту та обліку
Тернопільського національного
економічного університету

Концептуально-правові засади складання фінансової звітності банками України

Анотація

У статті аналізується правове забезпечення складання банківської фінансової звітності в Україні. Висвітлюються облікові концепції, на яких ґрунтується складання і подання фінансової звітності. Вносяться пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання окремих питань, пов'язаних із формуванням фінансової звітності.

Ключові слова: банківська фінансова звітність, концептуальна основа складання фінансової звітності, принципи складання фінансової звітності, якісні характеристики інформації, що наводиться у фінансовій звітності, Міжнародні стандарти фінансової звітності.

ПЛАН

- 1. Аналіз правового забезпечення процесу складання фінансової звітності банками України з врахуванням нових вимог.**
- 2. Облікові концепції, на яких базується складання банківської фінансової звітності та обґрунтування необхідності їх перегляду.**
- 3. Висновки та пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання складання фінансової звітності вітчизняними банками.**

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Фінансова звітність є кінцевим етапом облікового циклу банку та основним засобом донесення фінансової інформації про нього зовнішнім користувачам, а саме: існуючим та потенційним інвесторам, кредиторам, банкам-кореспондентам, клієнтам, урядовим установам, громадськості.

Варто зауважити, що кількість потенційних користувачів банківської фінансової звітності в Україні постійно зростає. Про це, зокрема, свідчить позитивна тенденція до збільшення кількості банківських клієнтів та інвесторів

(у тому числі іноземних). Так, станом на 1.01.2012 р. установи 176 банків України обслуговували 131,3 млн. клієнтів (суб'єктів господарювання та фізичних осіб), що мали відкриті поточні та вкладні (депозитні) рахунки, а це на 11,1 млн. клієнтів більше, ніж на 1.01.2008 р. При цьому загальна сума коштів на рахунках банківських клієнтів за даний період зросла в 1,8 разів і на 1.01.2012 р. склала 492, 4 млрд. грн. [8]. За період з 1.01.2007 р. по 1.01.2012 р. кількість банків з іноземним капіталом в Україні зросла з 35 до 53 банків, а частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків збільшилась з 27,6 % до 41,3% [11]. Крім того, вітчизняні банки активно емітують власні цінні папери: лише за 2011 р. ними було випущено акцій на суму 32,95 млрд. грн. та облігацій на суму 13893, 5 млрд. грн. [7].

Специфіка діяльності та функції, які виконують банки, як фінансові посередники, а також тенденції щодо збільшення кількості зовнішніх користувачів банківської фінансової звітності, зумовлюють необхідність підвищення якості та корисності інформації, яка розкривається у фінансовій звітності. З переходом банківської системи України у січні 1998 року на ведення бухгалтерського обліку відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), склад, форми та зміст фінансової звітності перебувають в процесі постійного оновлення і вдосконалення. Так, за останні 14 років, що минули від того часу, Національний банк через кожних два-три роки затверджував нові і відміняв попередні нормативно-правові акти, що регламентують порядок складання проміжної та річної фінансової звітності банків.

Це, безсумнівно, позитивно вплинуло на підвищення якості, прозорості та аналітичності інформації, яка розкривається у фінансовій звітності банків та посприяло її узгодженості з основними вимогами МСФЗ. Водночас, на сьогодні ще існують певні розбіжності між вимогами чинного банківського законодавства та МСФЗ щодо фінансової звітності. У зв'язку з цим, процес розвитку та вдосконалення фінансового обліку та звітності на цьому етапі не завершився, і вимагає подальших наукових досліджень, зокрема стосовно

концептуальних та правових засад процесу складання банківської фінансової звітності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню питань організації бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах приділено увагу такими вітчизняними вченими, як Т.М. Бречко, В.О. Васюренко, І.А. Волкова, А.М.Герасимович, М.С.Демкович, Г.І. Жигайло, О.Ю. Калініна, Л.М. Кіндрацька, В.Б.Кириленко, Н.І. Некрасова, В.І. Ричаківська, О.М. Сарахман, П.М.Сенищ, Л.П. Снігурська, Г.І Спьяк, Г.П. Табачук та інші. При цьому переважна більшість праць присвячена питанням методології і методики бухгалтерського обліку банківських операцій та порядку складання фінансової звітності, а проблеми правового регулювання та розкриття інформації у фінансовій звітності банків не знайшли відповідного висвітлення у науковій літературі.

Метою статті є критичний аналіз правового забезпечення процесу складання фінансової звітності банками України та внесення пропозицій щодо його вдосконалення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Правове забезпечення процесу складання банківської фінансової звітності

Якість інформації, яка розкривається у фінансовій звітності банків України, на нашу думку, в значній мірі залежить від правового регулювання процесу її складання та визначення облікових концепцій, що лежать в основі її підготовки та подання.

Правовим підґрунтям формування фінансової звітності вітчизняними банками є низка законодавчих та нормативно-правових актів, основні з яких наведено нижче (табл.1):

Законодавчі та нормативно-правові акти України,
норми яких регулюють складання банківської фінансової звітності

№ з/п	Назва законодавчого чи нормативно-правового акту	Сфера регулювання
1.	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV	Визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні.
2	Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 р. №2121-III	Визначає структуру банківської системи, економічні, організаційні і правові засади створення, діяльності, реорганізації і ліквідації банків. Статті 68 і 69 містять окремі загальні вимоги щодо банківської фінансової звітності.
3.	П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом МФУ від 31.03.1999 р. № 87	Визначає мету, склад, якісні характеристики, принципи підготовки фінансової звітності, вимоги до визнання і розкриття її елементів.
4.	Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України, затверджене постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566	Регламентує організаційні засади бухгалтерського обліку в банках та загальні вимоги щодо банківської фінансової звітності, встановлює принципи, на яких ґрунтується бухгалтерський облік та фінансова звітність у банках та якісні характеристики, яким має відповідати інформація, що наведена у фінансовій звітності.
5.	Інструкція «Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України», затверджена постановою Правління НБУ 24.10.2011 р. № 373	Встановлює склад і зразки форм фінансової звітності, порядок, періодичність її складання, мінімальні вимоги до розкриття інформації, терміни її подання до НБУ та оприлюднення.

В Україні джерелами регулювання сфери бухгалтерського обліку і фінансової звітності є не тільки внутрішнє законодавство, але й міжнародне. В 2011 р. у вітчизняне законодавство було внесено зміни, якими визначено порядок застосування МСФЗ в банківській системі України.

Так, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 12.05.2011 р. № 3332-VI, ряд підприємств, в тому числі банки, мають складати фінансову звітність за МСФЗ[4].

Згідно із статтею 6 Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в банках встановлюється Національним банком України відповідно до цього Закону та міжнародних стандартів фінансової звітності»[2].

У статті 41 Закону України «Про Національний банк України» зазначено, що «Національний банк встановлює обов'язкові для банківської системи стандарти та правила ведення бухгалтерського обліку і фінансової звітності, що відповідають вимогам законів України та міжнародним стандартам фінансової звітності» [5].

Статтею 68 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що «банки організують бухгалтерський облік відповідно до внутрішньої облікової політики, розробленої на підставі правил, встановлених Національним банком України відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку» [1].

Отже, чинне законодавство України зобов'язує НБУ встановлювати для банків порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності згідно з вимогами МСФЗ, а банки, в свою чергу, мають дотримуватися як вимог НБУ, так і МСФЗ. Оскільки складання фінансової звітності банками України регулюється нормами, що містяться в різних джерелах права, то виникає необхідність вирішення питання співвідношення їх юридичної сили, яке на сьогодні ніде чітко не визначено.

З переходом вітчизняної банківської системи на МСФЗ, склад та зміст фінансової звітності банків базувався на вимогах МСБО 1 «Подання фінансової звітності» та МСБО 30 «Розкриття інформації у фінансових звітах банків та подібних фінансових установ». З 1.01. 2007 р. МСБО 30 було замінено МСФЗ 7

«Фінансові інструменти: розкриття інформації». МСФЗ 7 застосовується до всіх суб'єктів господарювання, у тому числі банків, більшість активів і зобов'язань яких є фінансовими інструментами. Цей стандарт вимагає від суб'єктів господарювання розкриття інформації в їхніх фінансових звітах, яка дає змогу користувачам оцінити:

- 1) значимість фінансових інструментів для фінансового стану і результатів діяльності суб'єкта господарювання;
- 2) характер та рівень ризиків, що виникають унаслідок фінансових інструментів, яким суб'єкт господарювання доступний протягом періоду та на звітну дату, та як суб'єкт господарювання управляє цими ризиками [10].

Враховуючи вимоги МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації», постановою НБУ від 27.12.2007 р. № 480. було затверджено Інструкцію «Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України», яка докорінно змінила форми звіту «Баланс» та звіту про фінансові результати, а також кількість, назви та зміст приміток до річної фінансової звітності. З 1.01.2012 р. набрала чинності нова Інструкція «Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України», затверджена постановою Правління НБУ від 24.10.2011 р. № 373, яка замінила Інструкцію, затверджену постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 480. В новій Інструкції НБУ врахував низку змін та доповнень, що були внесені в МСФЗ у 2007-2011 роках. Основні нововведення НБУ стосуються назв і змісту банківських фінансових звітів, вимог та термінів щодо її оприлюднення (табл.2).

Аналіз вимог Інструкції «Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України», затвердженої постановою Правління НБУ від 24.10.2011 р. № 373, свідчить про те, що вона, не в повній мірі узгоджується з усіма чинними на сьогодні вимогами МСФЗ. Оскільки застосування МСФЗ є обов'язковим для банків України, а Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку продовжує активно вдосконалювати і розробляти нові стандарти, необхідність внесення змін до нормативно-

правових актів НБУ з метою їх повної відповідності МСФЗ, напевно, триватиме ще не один рік.

Таблиця 2.

Порівняльний аналіз окремих вимог Інструкцій «Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України», затверджених постановами Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 480 та від 24.10.2011 р № 373

Окремі вимоги щодо банківської фінансової звітності	Інструкція «Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України», затверджена постановою Правління НБУ:	
	від 27.12.2007 р. № 480	від 24.10.2011 р. № 373
Склад та назви фінансових звітів:	<i>Річна фінансова звітність:</i>	
	<ul style="list-style-type: none"> - загальна інформація про діяльність банку; - звіт «Баланс»; - звіт про фінансові результати; - звіт про рух грошових коштів; - звіт про власний капітал; - 46 приміток. 	<ul style="list-style-type: none"> - звіт про фінансовий стан; - <i>єдиний</i> звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід <i>або два окремі звіти:</i> - звіт про прибутки і збитки; - звіт про сукупний дохід - звіт про зміни у власному капіталі; - звіт про рух грошових коштів; - 49 приміток
	<i>Проміжна фінансова звітність:</i>	
	<ul style="list-style-type: none"> - звіт «Баланс»; - звіт про фінансові результати; - 3 примітки. 	<ul style="list-style-type: none"> - звіт про фінансовий стан; - звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід; - 3 примітки.
Термін оприлюднення	<i>Річна фінансова звітність:</i>	
	не пізніше 1 червня наступного за звітним роком	не пізніше 30 квітня наступного за звітним роком
	<i>Проміжна фінансова звітність:</i>	
	протягом місяця, наступного за звітним періодом	протягом місяця, наступного за звітним періодом
Спосіб оприлюднення	<i>Річна фінансова звітність:</i>	
	шляхом публікації у газетах "Урядовий кур'єр" або "Голос України"	шляхом публікації в періодичних виданнях та/або поширення як окремих друкованих видань чи розміщення в мережі Інтернет
	<i>Проміжна фінансова звітність:</i>	
	шляхом публікації у газетах "Урядовий кур'єр" або "Голос України"	розміщення на власному веб-сайті та у приміщеннях банку, до яких мають доступ клієнти

Облікові концепції, на яких базується складання банківської фінансової звітності

Складання фінансової звітності банків України ґрунтується на певних облікових концепціях, які юридично закріплені у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та Положенні «Про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України» (рис 1.).

Проведений нами критичний аналіз цих нормативних документів виявив, що вони по-різному трактують певні облікові концепції, а в деяких питаннях суперечать одне одному. Зокрема, у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» наводиться десять принципів, на яких ґрунтується фінансова звітність, а в Положенні «Про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України» - тільки вісім: принцип єдиного грошового вимірника та принцип періодичності у даному Положенні не згадуються, хоча в банківській практиці вони застосовуються. У П(С)БО 1 зазначається тільки чотири якісні характеристики інформації, що наводиться у фінансовій звітності (дохідливість, доречність, достовірність, зіставність), а у Положенні «Про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України» - вісім (зрозумілість, доречність, суттєвість, достовірність, правдивість, нейтральність, зіставність інформації, своєчасність) [2; 12; 13].

Беручи до уваги запровадження з січня 2012 року обов'язковості складання банками та іншими підприємствами фінансової звітності за МСФЗ, сьогодні гостро стоїть питання перегляду та уточнення тих базових облікових концепцій, які лежать в основі складання і подання фінансової звітності зовнішнім користувачам в Україні. На нашу думку, доцільно розробити окремий нормативний документ, який чітко визначав би концептуальну основу складання фінансової звітності як для банків, так і інших підприємств.¹

¹ Питання необхідності розробки вітчизняної Концептуальної основи складання фінансової звітності піднімалося автором у журналі «Бухгалтерський облік та аудит» № 9/ 2006 р. – С.10-14

Рис.1 Облікові концепції, на яких базується складання банківської фінансової звітності в Україні

Альтернативним варіантом є пряме застосування Концептуальної основи фінансової звітності, виданою Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (РМСБО) у 2010 р. При цьому слід врахувати два моменти:

- по-перше, Концептуальна основа фінансової звітності визначає концепції, що складають основу усіх діючих і майбутніх стандартів та використовується для вирішення питань, які не регламентовані стандартами, але вона не є стандартом. У зв'язку з цим, обов'язковість застосування в Україні МСФЗ не означає автоматичної обов'язковості застосування Концептуальної основи;

- по-друге, облікові концепції, що визначені у вітчизняному законодавстві дещо відрізняються від тих, що містяться у Концептуальній основі фінансової звітності, виданою РМСБО.

Зауважимо, що Концептуальна основа фінансової звітності перебуває у процесі оновлення. У жовтні 2004 року на спільній зустрічі Ради зі стандартів фінансового обліку США (US FASB) та РМСБО було затверджено спільний проект по розробці спільної (єдиної) концептуальної основи, яка має об'єднати і покращити існуючі на сьогодні концептуальні основи обох Рад, а також служитиме основою для розробки нових стандартів. Даний проект поділено на 8 етапів, а саме:

- етап А: Цілі і якісні характеристики;
- етап В: Елементи і визнання;
- етап С: Оцінка;
- етап D: Підприємство, що звітує;
- етап Е: Подання і розкриття;
- етап F: Мета і статус;
- етап G: Застосування для неприбуткових підприємств;
- етап H: Інші положення.

У вересні 2010 р. було завершено перший етап (А) цього проекту, яким затверджено нові концепції стосовно мети фінансової звітності загального

призначення та якісних характеристик корисності фінансової інформації. Другий (B) та третій (C) етапи були розпочаті, але на даний момент тимчасово призупинені. Результатом четвертого етапу (D) є проект документа під назвою «Підприємство, що звітує» (Exposure Draft ED/2010/2 Conceptual Framework for Financial Reporting: The Reporting Entity), опублікований 11.03. 2010 р. На разі даний етап теж тимчасово призупинений. Робота над іншими етапами проекту (E-H) ще не розпочиналася [14].

ВИСНОВКИ

1. В Україні правовим підґрунтям процесу складання і подання банківської фінансової звітності є внутрішнє законодавство, яке охоплює низку законодавчих і нормативно-правових актів, а також Міжнародні стандарти фінансової звітності. Запровадження з січня 2012 р. обов'язковості застосування МСФЗ для вітчизняних банків, безумовно, є важливим заходом з підвищення якості їх фінансової звітності та інвестиційної привабливості банківської системи України.

2. Незважаючи на грандіозну роботу, яку проводить Національний банк України по вдосконаленню банківської фінансової звітності та її узгодженню з вимогами МСФЗ, повної відповідності вітчизняного законодавства з МСФЗ поки що не досягнуто. У зв'язку з цим, банки й далі вимушені складати два комплекти фінансової звітності – одну за вимогами НБУ, а іншу – за вимогами МСФЗ.

3. На якість інформації, яка розкривається у фінансовій звітності в значній мірі впливають облікові концепції, що лежать в основі її підготовки та подання зовнішнім користувачам. Проведений нами критичний аналіз вітчизняного законодавства виявив, що нормативні документи по-різному трактують певні облікові концепції, а в деяких питаннях суперечать одне одному.

4. Одним із важливих напрямів вдосконалення фінансової звітності в Україні є перегляд та уточнення базових облікових концепцій та їх узгодження

з Концептуальною основою фінансової звітності, виданою РМСБО у 2010 р. Запровадження в Україні обов'язковості застосування МСФЗ зумовлює також необхідність юридичного закріплення статусу застосування Концептуальної основи фінансової звітності.

Використані джерела:

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 р. №2121-III. [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності банків» від 12.05.2011 р. № 3024-VI. [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 12.05.2011 р. № 3332-VI. [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV.
6. Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 24.10.2011 р. № 373. [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Інформаційна довідка щодо розвитку фондового ринку України протягом 2011 р. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/fund/analytics>.
8. Інформація про кількість клієнтів банків та кількість відкритих клієнтами рахунків. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
- 9.МСБО 1 «Подання фінансової звітності». [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
- 10.МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
- 11.Основні показники діяльності банків України. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
- 12.П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом МФУ від 31.03.1999 р. № 87. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

13. Положення «Про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України», затверджене постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
14. Conceptual Framework – Comprehensive project <http://www.iasplus.com/en/projects/project21>